

IZOBRAŽEVALNI PAKET BREZ FILTRA

SPOL IN TRANSSPOLNOST

BREZ FILTRA. UČITE SE Z AMNESTY:
SPOL IN TRANSSPOLNOST

sola.amnesty.si

AMNESTY
INTERNATIONAL

SPOL IN TRANSSPOLNOST

Transspolnost (angl. transgender) je **krovni izraz, ki zajema raznolike osebe, ki se ne identificirajo s spolom, ki jim je bil pripisan ob rojstvu**. Transspolne oz. trans osebe so lahko **(trans) ženske, (trans) moški** ali pa **nebinarne osebe** (slednje pomeni, da se ne identificirajo z ženskim ali moškim spolom).

Opazili_e boste, da v tem besedilu uporabljamo **podčrtaje**. To je neformalni način uporabe sicer izrazito spolno zaznamovanega slovenskega jezika, ki je vključujoč do oseb vseh spolov. Namen podčrtaja je prepoznavanje tega, da med nami obstajajo osebe, ki se ne identificirajo nujno z enim izmed binarnih spolov.

Poleg vprašanja jezika je za urejanje pravic transspolnih oseb pomembna tudi pravica do **samoopredelitve**, ki pomeni, da mora imeti vsaka oseba pravico, da sama zase pove (opredeli), ali se identificira s kakšnim spolom in kateri spol to je.

Ocenjuje se, da v Sloveniji živi približno 12.000 transspolnih oseb oz. 0,6 odstotka populacije.* Za življenje v odprti družbi je ključnega pomena, da se učimo o vseh družbenih skupinah, še posebej ranljivih in manjšinskih, in ta izobraževalni paket je namenjen v pedagoško podporo pri obravnavi tega pomembnega in v sodobni družbi vse bolj aktualnega vprašanja.

* Podatek 0,6 odstotka izhaja iz raziskave School of Law Williams Institute, Univerza v Kaliforniji, ki je pridobila rezultat, da je v ameriški populaciji 300.000 transspolnih oseb, kar predstavlja 0,6 odstotka populacije. Ta podatek se primerjalno uporablja tudi v drugih državah.

BREZ FILTRA. UČITE SE Z AMNESTY:

SPOL IN TRANSSPOLNOST

sola.amnesty.si

Trans zastava ponosa, katere barve predstavljajo moške (modra), ženske (roza) in nebinarne osebe in spolno nevtralne identitete (bela).

**AMNESTY
INTERNATIONAL**

KAZALO IZOBRAŽEVALNEGA PAKETA

1. INFORMACIJE ZA PEDAGOŠKI KADER

2. VIDEA BREZ FILTRA: KAJ JE SPOL? in TRANSSPOLNOST

3. AKTIVNOST: OMIZJE TIŠINE

4. AKTIVNOST: KDO SEM JAZ?

3. IN 4. PRILOGA ZA OBE PREDLAGANI AKTIVNOSTI

5. PRAKTIČNO DELO

6. OSNOVNE INFORMACIJE: SPOLI IN TRANSSPOLNOST

7. BODITE ZAVEZNIKI_CE

8. AMNESTY INTERNATIONAL IN PRAVICE TRANS OSEB

9. UPORABNI POJMI

10. KAKO NE KOMUNICIRATI S IN O TRANSSPOLNIH OSEBAH?

11. POVEJTE NAM SVOJE MNENJE

BREZ FILTRA. UČITE SE Z AMNESTY:
SPOL IN TRANSSPOLNOST

sola.amnesty.si

AMNESTY
INTERNATIONAL

1. INFORMACIJE ZA PEDAGOŠKI KADER

PRIMERNO ZA

- srednjo šolo, osnovno šolo
- aktivno državljanstvo (vezano na učni načrt: posameznik, država: človekove pravice in sobivanje), domovinsko in državljansko kulturo in etiko, sociologijo, zgodovino ...

TRAJANJE

- **45 min** ali **več** (zelo primerno tudi za organizacijo projektne dni ali projektne tedne ter medpredmetno povezovanje)

METODE

Ogled video posnetkov, vodeni razgovor, refleksija, samostojno učenje, učenje z delovanjem, skupinsko delo ...

BREZ FILTRA. UČITE SE Z AMNESTY:

SPOL IN TRANSSPOLNOST

sola.amnesty.si

CILJI AKTIVNOSTI

Udeleženci_ke bodo:

- **spoznali**, kdo so transspolne osebe in se seznanili z ustreznimi pojmi;
- **razumeli** pravice transspolnih oseb;
- **raziskovali** lastno doživljanje spola;
- **spoznali**, kako družbeni sistemi prispevajo h kršitvam pravic transspolnih oseb;
- **analizirali** svoj odnos do tega, da spoli niso binarni;
- **identificirali** pogoste mite in predsodke o transspolnih osebah.

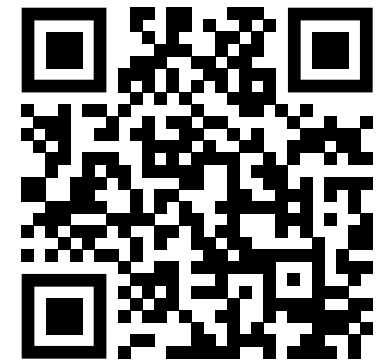
V nadaljevanju boste našli izobraževalno video vsebino in dva predloga za izvedbo aktivnosti (v 3. in 4. poglavju). Vsaka aktivnost je prilagojena za 45 minut.

KLJUČNI POJMI

- cisspolnost, cisnormativnost
- pravno priznanje spola
- potrditev spolne identitete oz. tranzicija
- spol, pripisan ob rojstvu
- samoopredelitev
- spolna identiteta
- transspolnost

Ocenite svoje predznanje o obravnavani temi

Namenjeno **izvajalcem** in **sodelujočim** v aktivnosti, da nam s tem pomagate povečati kakovost naših izobraževalnih vsebin.

2. VIDEA BREZ FILTRA

VIDEO 1: KAJ JE SPOL?

KLIKNITE NA FOTOGRAFIJO ZA OGLED VIDEA O RAZNOLIKOSTI SPOLOV.

V videu boste preko primera iz vsakdanjega življenja – stranišča in kako jih uporabljamo – spoznale_i, kaj sta biološki in družben spol.

<https://youtu.be/25N8KkaKbos>

VIDEO 2: TRANSSPOLNOST

KLIKNITE NA FOTOGRAFIJO ZA OGLED VIDEA O TRANSSPOLNOSTI.

V videu boste preko metafore s semaforji in barvami spoznale_i osnovne pojme področja transspolnosti in primere spolno vključujočega jezika.

<https://youtu.be/QYX9gsDs2ig>

3. AKTIVNOST: OMIZJE TIŠINE

OPOMBA: ČE NALETITE NA POJEM, KI GA ŠE NE POZNATE, PREVERITE UPORABNE POJME V POGlavJU 8.

PRIPRAVA PRED IZVEDBO

Preverite, ali vam delujeta povezava na video in zvok. Za delo v skupinah pripravite več nepopisanih plakatov in pisala. Natisnite prilogo v nadaljevanju, kjer so zbrani citati z realnimi izkušnjami transspolnih ljudi v Sloveniji. Natisnete ali na računalniku projicirate lahko tudi Uporabne pojme (8. poglavje).

UVODNA AKTIVNOST

Poglejte si oba videa ter si preberite osnovne informacije o spolih in transspolnosti (6. poglavje).

15 MINUT

POMEMBNO

Težko se je postaviti v kožo nekoga drugega, vendar je pomembno, da si udeleženke_ci vsaj poskusijo predstavljati, kaj transspolne osebe čutijo in kako drugačna bi bila njihova življenja, če bi bili v enaki situaciji. Tudi če nekdo ne more v celoti razumeti, kako je biti transspolna oseba, je vživljanje pomembno, saj pomaga pri gradnji družbe, kjer so človekove pravice in temeljne svoboščine transspolnih oseb spoštovane in uresničevane.

AKTIVNOST: OMIZJE TIŠINE

Udeleženci_ke naj se razdelijo v manjše skupine (6 do 8 oseb). Vsaki skupini razdelite izvode priloge z vsakdanjimi izkušnjami transspolnih oseb.

- Vsaka skupina naj pripravi plakat misli, asociacij, vprašanj, skic itd., ki se jim porodijo ob misli na spole in transspolnost.
- Aktivnost naj poteka v tišini, vsa komunikacija med udeleženkami_ci naj bo pisna.
- Zaželeno je, da se udeleženke_ci v skupini pisno ali slikovno odzivajo na to, kar pišejo drugi_e člani_ce skupine, razvijajo njihove misli, odgovarjajo na njihova vprašanja itd.

15 MINUT

PREDSTAVITEV OMIZIJ TIŠINE IN ZAKLJUČEK

Vsaka skupina v nekaj minutah predstavi vsebino svojega plakata. Z udeleženci_kami vodite razpravo o tem, v čem so si plakati podobni in v čem se razlikujejo. Pri tem si poskušajte odgovoriti na naslednja vprašanja:

- Kako se po vašem mnenju počuti transspolna oseba?
- S kakšnimi ovirami se transspolna oseba sooča v družbi?
- Kaj transspolne osebe potrebujejo od družbe?

15 MINUT

Če imate za obravnavo te teme več časa, jo lahko dopolnite z aktivnostjo **Prepoznavanje predsodkov in stereotipov**, ki jo najdete v okviru naslednje predlagane aktivnosti.

4. AKTIVNOST: KDO SEM JAZ?

PRIPRAVA PRED IZVEDBO

Preverite, ali vam delujeta povezava na video in zvok. Vsaka oseba potrebuje nepopisan list papirja ter barvne svinčnike ali flomastre. Natisnite prilogo v nadaljevanju, kjer so zbrani citati z realnimi izkušnjami transspolnih ljudi v Sloveniji. Natisnete ali na računalniku projicirate lahko tudi Uporabne pojme (8. poglavje).

UVODNA AKTIVNOST

Poglejte si oba videa ter si preberite osnovne informacije o spolih in transspolnosti (6. poglavje).

15 MINUT

BREZ FILTRA. UČITE SE Z AMNESTY:
SPOL IN TRANSSPOLNOST

sola.amnesty.si

AKTIVNOST: KDO SEM JAZ?

Vsi_e naj dobijo svoj izvod priloge z vsakdanjimi izkušnjami transspolnih oseb oz. naj ga vidijo projiciranega. Udeleženci_ke delajo posamezno, v tišini ali ob mirni glasbi. Vsakdo naj na list papirja nariše obris svojega telesa in obrisu doriše svojo zunanjo podobo. Ta naj predstavlja frizuro, stil oblačenja, morebitne telesne posebnosti, razporejenost telesne poraščenosti in vse ostale elemente telesnega videza, ki se udeleženkam_cem zdijo pomembni.

Vsaka oseba naj na svojem papirju zapiše sledeče izraze:

- Spol, pripisan ob rojstvu
- Spolna identiteta
- Spolni izraz

Nato naj s črtami obkrožijo in povežejo, kateri deli njihove risbe predstavljajo vsakega izmed izrazov. Zgornji izrazi so pojasnjeni v poglavju 9. (uporabni pojmi).

15 MINUT

DELITEV RISB IN VTISOV TER ZAKLJUČEK

Najprej v parih, nato pa vsi skupaj razpravljajte o **risbah**, ki so jih pripravili_e udeleženske_ci.

Pri tem so vam lahko v pomoč **vprašanja**:

- Ali vam je bilo težko povezati dele risb z naštetimi izrazi?
- Pogosto razmišljate o svojem videzu skozi perspektivo spola?
- Vas je morda presenetila risba koga drugega iz razreda?
- Mislite, da bi transspolne osebe z izrazi povezale enake dele telesa in zunanjšega izgleda kot ve_i?

15 MINUT

AMNESTY
INTERNATIONAL

4. AKTIVNOST: KDO SEM JAZ?

ALTERNATIVA ALI DODATNA AKTIVNOST: PREPOZNAVANJE PREDSODKOV IN STEREOTIPOV.

Na tablo zapišite besedi **PREDSODEK** in **STEREOTIP** in udeležence_ke povabite, da iz predstavljenih plakatov in vsebin povedo, kaj izmed povedanega so bili predsodki in stereotipi.

Ob tem lahko vodite razpravo o teh vprašanjih: »Kakšne predsodke in stereotipe imajo ljudje do transspolnih oseb?« in »Kako ti predsodki in stereotipi vplivajo na to, kako na podlagi izgleda oseb komuniciramo o in s transspolnimi osebami?«

15 MINUT

STEREOTIP je neko splošno in poenostavljeno prepričanje o nekih lastnostih, ljudeh, stvareh ali dogodkih, ne glede na okoliščine. Stereotip ukaluplja pogled na posamezne in posebne značilnosti, ki zaradi tega začnejo delovati kot splošne. Nastanejo na podlagi omejenih informacij, poenostavljanja in posploševanja. Z njimi prikrojimo stvarnost potrebam, navadam. Stereotipi se težko spreminjajo. (Mikolič, 2008)

PREDSODEK je nepreverjeno in neutemeljeno stališče do socialnih skupin ali do različnih drugih stvari, dejavnosti ali idej. Predsodki segajo v vsa področja družbenega življenja. Izražamo jih skozi vsakdanji govor, fraze, šale, dvoumnosti.

Predsodek zmeraj zavzema sovražno stališče do objekta, krut je, tog, neobčutljiv za nove podatke, pa če so ti še kako zgovorni. Stereotip pa ni nujno negativen, četudi temelji na napačni zaznavi o objektu in o njem ustvarja neresnično, lažno podobo. Stereotipe je sicer težko, a vendarle mogoče omiliti, predsodke pa skoraj nemogoče. (Zgoznik, 2012)

Foto: Wiktor Szymanowicz/Future Publishing via Getty Images

Trans parada ponosa v Londonu, julija 2023.

BREZ FILTRA. UČITE SE Z AMNESTY:
SPOL IN TRANSSPOLNOST

sola.amnesty.si

AMNESTY
INTERNATIONAL

3. in 4. AKTIVNOST

PRILOGA ZA OBE PREDLAGANI AKTIVNOSTI

LIST, KI GA NATISNETE ZA VSAKO _EGA UDELEŽENKO _CA

Zavod TransAkcija ima številne zanimive **publikacije**, kjer lahko bolj natančno spoznate izkušnje, potrebe in želje transspolnih oseb v Sloveniji. Posebej priporočamo razskavo **Vsakdanje življenje transspolnih oseb v Sloveniji**, ki odgovarja na vprašanja, kot so »Kako živijo transspolne osebe v Sloveniji?«, »Kaj počnejo?«, »Kakšne težave imajo?«, in številna druga vprašanja, povezana z vsakdanjem življenjem transspolnih oseb v Sloveniji.

Na ta vprašanja večina prebivalk_ cev Slovenije ne pozna odgovora, kar prispeva k nevidnosti transspolnih oseb in tematik v splošni in strokovni javnosti. Citati na desni so iz te raziskave.

CITATI RESNIČNIH IZKUŠENJ NESPREJEMANJA IN DISKRIMINACIJE TRANSSPOLNIH OSEB IZ SLOVENIJE

- »Sošolci govorijo, da sem čudak, se me izogibajo, prav tako, ko grem ven in tam spoznam nove ljudi, se me ti izogibajo ali pa kasneje kregajo moje prijatelje, zakaj so pripeljali s sabo takega čudaka.«
- »V bistvu je šlo za to, da sem šel nekam na prakso in ker smo doma zame že uporabljali moške zaimke in moje novo ime, mi je bilo zelo težko preklopiti nazaj na staro ime in zaimke, zato sem šefici povedal, da sem trans, in se je zdrla na mene, da sem zanj to, kar mi piše na dokumentih, in ni hotela uporabljati pravih zaimkov in imena.«
- »V trgovini mi niso verjeli, da sem jaz na osebem dokumentu.«

-
- »Bivša partnerka ni želela ničesar slišati o tem, da sem trans, verbalno me je zatirala in se norčevala iz trans skupnosti. Povedala mi je tudi, da naj sem al M al Ž, in ne nekaj vmes, ker to ni okej.«
 - »Posamezni učitelji in sošolci v srednji šoli so me zasmehovali.«
 - »Znotraj skupnosti me velikokrat vidijo kot lezbijko ali kot geja, tudi če povem, da to nisem.«
 - »Socialna delavka se je drla name, da rabim zdravljenje in da sem zanj še vedno gospa ta in ta in da je to bolano. Večkrat je ponovila, da če ima transspolna oseba otroke, je to isto, kot če imata dva norca otroke, in da sem neodgovoren in da mislim samo nase in da je to travmatično za otroke. In da bog ne daj, da bi imel kdaj moškega partnerja, to bi bilo šele neprimerno; to je govorila zraven mojega otroka. In da je sramota, da ima otrok dva očeta v rojstnem listu.«

**BREZ FILTRA. UČITE SE Z AMNESTY:
SPOL IN TRANSSPOLNOST**

sola.amnesty.si

**AMNESTY
INTERNATIONAL**

5. PREDLOGI ZA PRAKTIČNO DELO

Predloge za praktično delo lahko uporabite kot vsebino za **projektne dneve oz. tedne**. Mladi lahko s predlaganimi aktivnostmi opravijo tudi **seminarske ali projektne naloge**.

OBELEŽITE DAN VIDNOSTI TRANSSPOLNIH OSEB

31. marca po vsem svetu zaznamujemo mednarodni dan vidnosti transspolnih oseb (TDoV – International Transgender Day of Visibility). Namenjen je osveščanju o transspolnosti in predstavljanju trans oseb, kulture, zgodovine, pravic, dosežkov itd. Pripravite obeležitev dneva vidnosti transspolnih oseb za svoj razred, šolo, prostočasno aktivnost itd. To lahko storite tudi v skupini. **Nekaj primerov, kaj lahko naredite:**

- v avli šole ali na kakšnem drugem javnem mestu namestite plakate, na katerih predstavite pravice transspolnih oseb, vključno s plakatom o tem, kako spoštljivo komunicirati o in s transspolnimi osebami (primer najdete v poglavju 7: Bodite zaveznice_ki);
- na pogovor ali okroglo mizo povabite aktivistko_a za pravice transspolnih oseb; če nikogar ne poznate, se za kontakt obrnite na kakšno od nevladnih organizacij, npr. TransAkcija, Legebitro ali Amnesty International Slovenije;
- pripravite prispevek za šolsko spletno stran, šolsko glasilo ali radio ter šolska družbena omrežja, vključite tudi videa, ki sta del tega izobraževalnega paketa.

RAZIŠČITE IN PREDSTAVITE ZNANE TRANSSPOLNE OSEBE IZ SLOVENIJE, LAHKO PA TUDI IZ SVETA

Pomembno je poznati transspolne osebe, ki so prispevale k vidnosti in poznavanju transspolnosti. **Naredite in objavite** (npr. na družbenem omrežju ali spletni strani šole) **predstavitev, seminarsko oz. raziskovalno nalogo, esej, umetniški projekt ali drug izdelek**, ki predstavlja katero izmed vidnejših transspolnih oseb v Sloveniji. Nekaj idej, koga lahko raziščete: **Ljuba Prenner, Salome, Linn Julian Koletnik, Lea Aymard** ... Lahko predstavite tudi kakšno transspolno osebo, ki je znana v svetovnem merilu (npr. **Alok Vaid Menon, MJ Rodriguez, Indya Moore, Travis Alabanza, Sam Smith, Elle Hearn, Asia Kate Dillon, Andreja Pejić, Gigi Gorgeous** ...). V svoje objave ne pozabite označiti slovenske Amnesty. Informacije o svojem delu nam lahko pošljete tudi na e-naslov: sola@amnesty.si.

BREZ FILTRA. UČITE SE Z AMNESTY:

SPOL IN TRANSSPOLNOST

sola.amnesty.si

**AMNESTY
INTERNATIONAL**

5. PREDLOGI ZA PRAKTIČNO DELO

PRIPRAVITE PREDVAJANJE OZ. DELITEV VIDEOV

Sami ali s prijatelji_cami si oglejte videa, ki sta del tega izobraževalnega paketa. Lahko tudi skupaj naredite kakšno od predlaganih aktivnosti iz prejšnjih dveh poglavij (lahko jih prilagodite po svojih željah). Videa delite na svojih družbenih omrežjih in za delitev prosite tudi svoje prijatelje_ce ter tako prispevajte k osveščanju o transspolnosti. Ne pozabite označiti slovenske Amnesty.

POVEŽITE SE

Povežite se z mladimi transspolnimi osebami v svoji okolici in skupaj organizirajte družabne ali izobraževalne dogodke. S tem boste prispevale_i k sprejemanju in osveščanju o transspolnosti. Če nikogar ne poznate, se za kontakt obrnite na kakšno od nevladnih organizacij, npr. TransAkcijo, Legebitro ali Amnesty International Slovenije.

Ljuba Prenner

Ljuba Prenner (1906 - 1977), pionir transspolnosti v Sloveniji, je bil pisatelj in odvetnik, rojen v Fari pri Prevaljah. Zaključil je študij na Pravni fakulteti v Ljubljani in bil član Društva slovenskih pisateljev. Je avtor prvega slovenskega kriminalnega romana *Neznani storilec*.

Od najstništva dalje se je oblačil v moške hlače, srajce in klobuke, nosil kratke lase in aktovko in rekel: »Hlače nosim, da lažje živim.«

O svojih aktivnostih objavljajte na svojem profilu na družbenem omrežju ali na profilu šole.

 @amnestyslovenia

 @AmnestySlovenije

 @amnestyslovenia

in dodajte #AmnestySi.

BREZ FILTRA. UČITE SE Z AMNESTY:

SPOL IN TRANSSPOLNOST

sola.amnesty.si

**AMNESTY
INTERNATIONAL**

6. OSNOVNE INFORMACIJE: SPOLI IN TRANSSPOLNOST

»Čeprav se zdi, da je spol povsem preprosta stvar – si deklica ali fant, ženska ali moški, in to je vse – pravzaprav ni tako zelo enostavno. **Spol je veliko več kot samo oznaka ali kategorija, saj zelo pomembno vpliva na naša življenja.** Kako? Denimo v obliki pričakovanih, norm in stereotipov, ki veljajo v družbi: kako se oblačimo, skrbimo za svoja telesa, kako se premikamo, kaj počnemo, kakšne poklice opravljamo, kako se obnašamo, kako dajemo in sprejemamo ljubezen, kako kažemo čustva in še mnogo več ...« (Vir: [Med modro in roza - priročnik o transspolnosti](#), avtorici_ja Evan Grm in Alenka Mrakovčič, Zavod TransAkcija, 2019).

Ko se otrok rodi, mu v bolnišnici pripišejo spol. To naredijo glede na videz njegovih zunanjih genitalij. Od oseb je pričakovano, da se obnašajo v skladu z družbenimi pričakovanji za **vedenje** pripadnic_kov določenega spola (kot deklet/ženska ali fant/moški) – pa tudi, **da njihovo telo izgleda** tako, kot se glede na spol pričakuje. Ta binarni spolni sistem (binaren pomeni »iz dveh enot«) je določen v družbi. Zato tudi **govorimo o družbenem spolu.**

Osebe, ki so transspolne, pa spol, ki jim je bil pripisan ob rojstvu, ne čutijo kot sebi lastnega. Izraz **transspolnost** tako **zajema raznolike osebe, ki se ne identificirajo z ob rojstvu pripisanim spolom.** Transspolne oz. trans osebe

so lahko **(trans) ženske, (trans) moški** ali pa **nebinarne osebe.**

Pri transspolnosti gre predvsem za osebno opredelitev oz. identifikacije, ne za telesnost. A telo je eden od pomembnih medijev, preko katerega trans osebe raziskujejo svojo spolno identiteto (svoje notranje in osebno doživljanje svojega spola).

Telesa transspolnih oseb so raznolika in različne so tudi potrebe transspolnih oseb po prilagajanju svojega videza in telesa. **Medicinska tranzicija je proces, v katerem transspolna oseba prehaja od spola, ki ji je bil pripisan ob rojstvu, k njej lastnemu spolu in spolnemu izrazu.** Ta proces lahko vključuje hormonsko terapijo, nadgradnjo ali izgradnjo sekundarnih spolnih značilnosti (poraščena, mišična masa, prsi itd.) ter kirurške posege za potrditev spola.

A ni nujno, da se vse transspolne osebe odločijo za medicinsko tranzicijo, o kateri sicer največ (in pogosto netočno) izvemo iz medijev. Nekatere se odločijo le za kakšnega od omenjenih elementov tranzicije, spet druge za noben medicinski poseg v svoje telo. To je in mora biti njihova odločitev in tudi če ne gredo v kako od oblik medicinske tranzicije, so to še vedno transspolne osebe.

Transspolne osebe so vseh starosti, etničnih pripadnosti, izgledov, spolnih usmerjenosti, razredov itd. in obstajajo po vsem po svetu. V Sloveniji se ocenjuje, da jih živi približno 12.000. Dejstvo, da se v zadnjih desetletjih več govori o transspolnosti, ne pomeni, da pred tem niso obstajale, le (še) bolj nevidne so bile.

Simbol za transspolnost

6. OSNOVNE INFORMACIJE: SPOLI IN TRANSSPOLNOST

KOMPLEKSNOŠT BIOLOŠKEGA SPOLA

Povečini mislimo, da vemo, kaj je biološki spol in da ta predstavlja eno izmed dveh binarnih možnosti: ženska – moški. Biološki spol je pravzaprav veliko bolj kompleksen. Že telesni-fiziološki elementi biološkega spola se pojavljajo v štirih oblikah spola: kromosomskem, gonadnem, hormonskem in fenotipskem (zapisani so v vrstnem redu, kot si sledijo v razvoju).

- **Kromosomski spol** pomeni, da ima oseba spolna kromosoma, ki sta značilna za ženski (kromosoma XX) ali moški spol (kromosoma XY).
- **Gonadni spol** pomeni, da je spol določen z gonadami, ali ima oseba histološko in morfološko jajčnike ali testise (moda).
- **Hormonski spol** pomeni, da je ženski, če spolne žleze izločajo relativno več ženskih hormonov (estrogena), in da je moški, če spolne žleze izločajo relativno več testosterona.
- **Fenotipski spol** predstavlja skupek navzven vidnih spolnih znakov, ki so značilni za posamezni biološki spol (npr. poraščenost, prsi).

Če razvoj v maternici gre po pričakovani poti in se vsi ti biološki spoli prekrivajo, je osebi omogočano razmnoževanje brez medicinskih intervencij.

BREZ FILTRA. UČITE SE Z AMNESTY:

SPOL IN TRANSSPOLNOST

sola.amnesty.si

6. OSNOVNE INFORMACIJE: SPOLI IN TRANSSPOLNOST

KAJ JE SAMOOPREDELITEV IN PRAVNO PRIZNANJE SPOLA?

Poleg **zdravstva**, kjer se ureja in poteka medicinska tranzicija, je drugo pomembno področje urejanja pravic transspolnih oseb **pravo**. Pravo ureja **pravno priznanje spola**, to je administrativen postopek zamenjave uradnega podatka o spolu v rojstnem listu, matičnem registru in na osebnih dokumentih.

S tem pravnim postopkom je pomembno povezan pojem samoopredelitve: to je intimno in avtonomno oblikovanje in definiranje svoje spolne identitete. Transspolne osebe same zase vedo, katerega spola so.

V letu 2024 je v Evropi enajst držav, kjer je pravno priznanje urejeno na podlagi samoopredelitve: Belgija, Danska, Finska, Islandija, Irska, Luksemburg, Malta, Norveška, Portugalska, Španija in Švica. V praksi to deluje tako, da oseba pred uradnim organom, npr. notarko_jem, sodnico_kom, ki ga določa zakon za pravno priznanje spola, izreče svojo spolno identiteto. Organ pa to dejstvo zgolj potrdi in o tem izda uradno potrdilo. Nobene pristojnosti nima zanikati samoopredelitve osebe ali pa od osebe zahtevati dodatnih dokazil.

**BREZ FILTRA. UČITE SE Z AMNESTY:
SPOL IN TRANSSPOLNOST**

sola.amnesty.si

ČLOVEKOVE PRAVICE TRANS OSEB V SLOVENIJI

Tako medicinska tranzicija kot postopek pravnega priznanja spola v Sloveniji z vidika človekovih pravic ostajata neustrezno urejena.

Namesto da bi transspolne osebe v Sloveniji preprosto vložile zahtevo za pravno priznanje spola in to spremembo, npr., uredile na upravni enoti, morajo v skladu s pravilnikom o izvrševanju zakona o matičnem registru pred tem pridobiti »potrdilo pristojne zdravstvene ustanove ali zdravnika, iz katerega je razvidno, da je oseba spremenila spol«. V praksi to pomeni, da morajo od psihiatrinje_a prejeti diagnozo »transseksualizem«.

To je med drugim tudi v nasprotju z najnovejšo verzijo Mednarodne klasifikacije bolezni (MKB), dokumenta, ki ga izdaja Svetovna zdravstvena organizacija. Ta dokument vsakih nekaj let dopolnijo, spremenijo, posodobijo. V MKB št. 10 je bila transspolnost še uvrščena med duševne motnje, v MKB-11 pa so leta 2019 transspolne identitete odstranili s področja duševnih bolezni. Nova različica tega dokumenta transspolnost označuje z diagnozo »spolna neskladnost med mladostnicami_ki in odraslimi«, ki je v poglavju »Stanja, povezana s spolnim zdravjem«.

V Sloveniji se nova različica v letu 2024 še prevaja, v praksi pa se uporablja neposodobljena.

**AMNESTY
INTERNATIONAL**

7. BODITE ZAVEZNIKI_CE

O transspolnosti obstaja veliko stereotipov in napačnih prepričanj. V tem izobraževalnem paketu na kratko naslavljamo nekatere, vabimo pa, da si več preberete na spletnem mestu zavoda TransAkcija, npr. v rubriki rubriki [Pogosta vprašanja o transspolnosti](#).

Transspolnost se v javnosti pogosto predstavlja kot moralno paniko. Pri tem gre, kadar se določeno skupino ljudi oz. temo neupravičeno predstavlja kot razlog javne zaskrbljenosti ali preplaha, saj naj bi ogrožala moralne standarde družbe. Tarče tega so pogosto družbene manjšine, npr. transspolne osebe, begunke_ce, uživalke_ce prepovedanih drog itd.

Nekateri mediji, politike in/ali politiki_čarke uporabljajo **sovražni govor** in s hujskaškim jezikom ogrožajo sprejetost in pravice transspolnih oseb. Njihov jezik vključuje škodljive stereotipe in laži, kot so na primer: »Transspolne osebe se odločijo, da so transspolne, saj želijo pozornost in biti popularne.«; »Transspolnost je duševna motnja.«; »Transspolne osebe želijo, da vsi spremenijo spol, tudi otroci.«; »Transspolne osebe sovražijo svoje telo, vse želijo medicinsko tranzicijo, vključno z genitalno operacijo.«; »Transspolnih oseb je vedno več, saj je to trend med mladimi.«

Takšne izjave in laži podžigajo **sovrašstvo, transfobijo in stereotipno obravnavo transspolnih oseb**. To lahko vodi v **sovražni govor** in celo v **zločine iz sovrašstva**. Vsako leto se več sto takih zločinov konča z najhujšo posledico: odvzemom življenja. Poročilo *The Trans Murder Monitoring* poroča, da je bilo v obdobju med 1. oktobrom 2022 in 30. septembrom 2023 v svetu umorjenih 321 transspolnih in spolno raznolikih oseb. Od začetka projekta beleženja umorov leta 2008 do novembra 2023 je bilo zabeleženih 4690 umorov transspolnih oseb. Vir: [Trans Murder Monitoring Map, Transgender Europe](#)

Tudi **uradne osebe**, ki skrbijo za obravnavo transspolnih oseb v procesih medicinske tranzicije ali pravnega priznanja spola, lahko zaradi lažnih informacij na svojem delovnem mestu delujejo diskriminatorno.

Pomembno je, da se proti transfobiji v vseh pojavnih oblikah borimo: to ne more biti le odgovornost in naloga samih transspolnih oseb ali nevladnih organizacij, ampak lahko vsi_e prispevamo k temu, da bodo transspolne osebe prepoznane in priznane kot enakopravne in enake pripadnice_ke družbe.

BREZ FILTRA. UČITE SE Z AMNESTY:

SPOL IN TRANSSPOLNOST

sola.amnesty.si

solidarnostna akcija:

Naj bodo šole prostori svobode, ne sovražnosti

Akcija Naj bodo šole prostori svobode, ne sovražnosti, ki smo jo izvedle_i aprila 2023. Akcija je bila odziv na mnogo transfobnih sporočil, ki so se na družbenih omrežjih in v javnosti pojavila v povezavi z novico o praksi transspolne osebe na eni od mariborskih osnovnih šol.

**AMNESTY
INTERNATIONAL**

7. BODITE ZAVEZNIKI_CE

KAKO SPOŠTLJIVO KOMUNICIRATI S IN O TRANSSPOLNIH OSEBAH?

Vabimo vas, da se seznanite s spodnjimi smernicami in se na tak način obnašate v svojem življenju. Bodite tudi glas ozaveščenosti: delite jih na družbenih omrežjih ali jih predstavite v fizični obliki na svoji šoli, svojim staršem ali v prijateljskem krogu.

- **Sprejmite, da transspolne osebe obstajajo in živijo v isti družbi kot ve_i.**
- **O osebah govorite izključno tako, kot one_i govorijo o sebi. Primer:** Če oseba o sebi govori, da je trans oseba, tudi vi uporabljajte trans oseba, ne npr. transseksualna oseba ali transseksualka_ec.
- **O osebah govorite v slovničnem spolu, ki je v skladu z njihovo lastno identiteto.** Ne uporabljajte slovničnega spola, ki je enak spolu, ki je osebi bil pripisan ob rojstvu, tudi kadar govorite o času, preden se je oseba razkrila (npr. če govorite o otroštvu ali preteklosti osebe).
- **Uporabljajte imena in zaimke, ki jih osebe uporabljajo zase.** Tudi, če se vam morda zdi, da se ime in zaimki ne ujemajo z družbenimi pričakovanji, kako bi naj nekdo izgledal.
- Če se zmotite, se čim prej in preprosto opravičite in nadaljujte pogovor.
- Če slišite, da se je zmotil kdo drug in npr. napačno nagovoril transspolno osebo, na to opozorite in popravite. Transspolna oseba vam bo hvaležna.
- **Nikoli ne izdajte zaupnih informacij ali razkrijte osebe brez njenega predhodnega privoljenja.**
- **Ne sprašujte vsiljivih in osebnih stvari,** kot so »Kakšne genitalije imaš?«, »Kako imaš spolne odnose?« oz. vprašanj, za katere si tudi ve_i ne želite, da vam jih druge osebe zastavljajo.
- **Poslušajte in sprejemajte transspolne osebe, ne dvomite vanje in ne predvidevajte, kaj zanje velja.**

BREZ FILTRA. UČITE SE Z AMNESTY:

SPOL IN TRANSSPOLNOST

sola.amnesty.si

**AMNESTY
INTERNATIONAL**

8. AMNESTY INTERNATIONAL IN PRAVICE TRANSSPOLNIH OSEB

V Amnesty International se borimo za svet, kjer imajo prav vse_i pravico do svobode izražanja, vključno s samoopredelitvijo glede lastnega spola in spolne identitete. V okviru tega si prizadevamo za sprejem in spoštovanje **protidiskriminacijske zakonodaje** ter za zakonsko urejeno **pravico do samoopredelitve**.

Človekove pravice transspolnih oseb zagovarjamo še na druge načine, med drugim z **osveščanjem** in **izobraževanjem** o njihovih pravicah ter z mobiliziranjem članstva ob kršenju njihovih pravic (apeli, peticije).

Kdorkoli ste, kjerkoli živite, vse odločitve o vašem telesu bi morale biti vaše.

NASVET

To pomembno področje lahko temeljiteje raziščete. Med drugim lahko **več informacij pridobite na izobraževalnem spletnem mestu Akademije Amnesty: Transspolnost**. Kliknite tukaj: www.akademija-amnesty.si/izobrazevanje/transspolnost.

BREZ FILTRA. UČITE SE Z AMNESTY:

SPOL IN TRANSSPOLNOST

sola.amnesty.si

Amnesty International Slovenije, Zavod TransAkcija in pripadnice_ki transspolne skupnosti na novinarski konferenci ob začetku peticije za pravno priznanje spola na podlagi samoopredelitve v Sloveniji. Dan parade ponosa 2023, Ljubljana.

9. UPORABNI POJMI

TRANSSPOLNOST je krovni termin, ki predstavlja vse osebe, ki doživljajo neujemanje spolne identitete s spolom, ki je bil osebi pripisan ob rojstvu. Transspolnost ni vezana na genitalije ali druge telesne značilnosti osebe, temveč na samoopredelitev.

NEBINARNOST je spolna identiteta, kjer se osebe ne umeščajo v binarni spolni sistem ženska-moški. Nebinarne osebe torej svojega spola ne doživljajo kot izključno ženskega ali moškega. Nebinarne osebe so med seboj zelo raznolike in imajo lahko feminin, maskulin ali nevtralni spolni izraz.

SAMOOPREDELITEV je intimno in avtonomno oblikovanje in definiranje svoje spolne identitete. To naj bi bila temeljna pravica vsake_ga posameznice_ka.

SPOLNA IDENTITETA je notranje in osebno doživljanje lastnega spola vsake_ga posameznice_ka. Spolno identiteto imamo vse osebe.

SPOLNI IZRAZ predstavljajo vsi zunanji, vidni načini, s katerimi izražamo svojo spolno identiteto. Npr.: oblačila, frizura, ličila, (ne)britje poraščenih delov telesa, telesna drža in mimika, vedenje v javnih in zasebnih družbenih okoljih ...

SPOL, PRIPISAN OB ROJSTVU je spol, ki je določen takoj ob rojstvu na osnovi videza zunanjih genitalij ter definira spol novorojenčice_ka. Na osnovi spola, pripisanega ob rojstvu, se od ljudi pričakuje samoumevno sprejemanje spolne identitete, spolnega izraza in tudi spolnih vlog, ki temu spolu pritičejo na podlagi družbenih normativov. To pomeni, da družba predvideva in pričakuje, da so vse osebe cispolne oz. nobena ni transspolna.

RAZKRITJE pomeni, da oseba deli podatek o svoji spolni identiteti oz. usmerjenosti. Kdaj in kako LGBTQ+ oseba naredi razkritje, mora biti njena odločitev; upoštevati je treba njeno varnost. Razkriti osebo brez njenega privoljenja krši njeno pravico do zasebnosti.

CISSPOLNA OSEBA je oseba, ki ji je bil ob rojstvu pripisan spol, ki se ujema z njeno spolno identiteto. Npr. osebi je bil pripisan ženski spol in se tudi identificira kot ženska: to je **cis ženska**; po tej analogiji za moške: **cis moški**. **Cispolnost** je normativna in večinska spolna identiteta oseb, iz česar izhaja njena družbena moč in primerjanje transspolnih oseb na osnovi cisnormativnih standardov.

BREZ FILTRA. UČITE SE Z AMNESTY:

SPOL IN TRANSSPOLNOST

sola.amnesty.si

**AMNESTY
INTERNATIONAL**

9. UPORABNI POJMI

CISNORMATIVNOST je predvidevanje, da so vse osebe cisspolne in da je tako tudi edino pravilno ter družbeno sprejemljivo.

POTRDITEV SPOLNE IDENTITETE OZ. TRANZICIJA je proces, v katerem oseba naredi prehod iz spola, ki ji je bil pripisan ob rojstvu, v spol, ki ga čuti kot sebi lastnega. Tranzicija lahko pomeni začetek javnega življenja v lastnem spolu (zasebno je oseba morda že tako živala), psihološko/psihiatrično oceno, hormonsko terapijo in/ali kirurške posege za potrditev spola. Tranzicija lahko vključuje tudi izbor novega imena in proces **pravnega priznanja spola**. O poteku tranzicije odloča vsaka transspolna oseba zase.

PRAVNO PRIZNANJE SPOLA je administrativen postopek zamenjave uradnega podatka o spolu v rojstnem listu, matičnem registru in na osebnih dokumentih. Pravno priznanje spola, urejeno v skladu s človekovimi pravicami, temelji na samoopredelitvi in ne zahteva psihiatrične diagnoze/medicinske obravnave.

POMEMBNO!

Vsaka oseba ima raznolike osebne okoliščine in identitete. Tako imajo tudi transspolne osebe mnoge druge osebne okoliščine (starost, razred, etnično pripadnost, izobrazbo ...). Vsaka od teh posameznih okoliščin in pa vse skupaj kot celota vplivajo na sprejetost oseb v družbi in na to, do kakšne mere imajo možnost uveljavljati svoje človekove pravice.

Pri transspolnih osebah je posebej pomembna **samoopredelitev**. Vsaka oseba lahko le samo zase pove oz. zanika, kako se identificira. Tudi če za nekoga predvidevamo, katerega spola oz. spolne identitete je, ni nujno, da se tako identificira sam_a.

Spoštljivo ravnamo, kadar identitete nikomur ne pripisujemo in z osebo ter o osebi govorimo zgolj tako, kot oseba govori o sebi.

10. KAKO NE KOMUNICIRATI S IN O TRANSSPOLNIH OSEBAH?

Zelo je pomembno, da se s transspolnimi osebami pogovarjamo tako, kot o sebi govorijo same. Prav tako je ustrezno in spoštljivo, da uporabljamo tak način govora tudi, ko govorimo o njih – npr. z drugimi. V nadaljevanju nekaj izrazov, ki so zastareli in/ali neprimerni, ter njihova spoštljiva zamenjava (vključujoči izrazi).

ROJEN_A/UJET_A V NAPAČNEM TELESU

To, da vse transspolne osebe svoje občutek opisujejo kot »ujetost v napačno telo«, je eden najpogostejših stereotipov o transspolnih oseb. Vsa telesa transspolnih oseb so legitimna, ne glede na njihovo obliko, barvo, velikost, poraščenost itd. Nemogoče je imeti napačno telo. To velja za vse osebe, ne samo za transspolne. Mogoče pa je imeti telo, za katero ti družba daje vedeti, da je nepravilno oz. napačno in tega so deležne tudi transspolne osebe. Če so transspolne osebe ujete v kar koli, so ujete v družbena prepričanja in norme glede njihovih teles, ne pa v njihova dejanska telesa.

Številne transspolne osebe doživljajo **spolno disforijo**, ki je doživljanje negativnega stresa, nezadovoljstva in stisk kot posledice neujemanja lastne spolne identitete s spolom, ki jim je bil pripisan ob rojstvu. Da bi to zmanjšale ali vsaj lajšale, transspolne osebe vstopajo v medicinsko tranzicijo, kjer se nekatere_i odločijo tudi za

BREZ FILTRA. UČITE SE Z AMNESTY:

SPOL IN TRANSSPOLNOST

sola.amnesty.si

posege v telo, ki jih ni mogoče odpraviti (ireverzibilne). Vsi ti procesi in posegi tako potrjujejo spolno identiteto posameznice_ka in ji_mu omogočajo, da se v lastnem telesu počuti boljše ali vsaj manj utesnjeno. To pa ne pomeni, da je legitimno govoriti, da so transspolne osebe ujetnice_ki lastnih teles. Tudi če določena transspolna oseba zase uporablja to dikcijo, se ji številne druge_i izogibajo, saj je zastarela in nespoštljiva. Določena oseba svoje izkušnje in doživljanje seveda lahko opisuje s temi besedami, vendar naj se to ne posplošuje na vse transspolne osebe. (Več si lahko preberete na [Zavod TransAkcija](#)).

VKLJUČUJOČI IZRAZI: DOŽIVLJA SPOLNO DISFORIJO / NELAGODJE GLEDE LASTNEGA TELESA

TRANSSSEKSUALNOST

Transseksualnost je zastarel in nespoštljiv termin. Transseksualnost se bolj kot na samoopredelitev in avtonomijo lastne spolne identitete osredinja na telo in

vzpostavlja normativ, da je spol osebe legitimen zgolj in izključno takrat, kadar je ta potrjen tudi na telesni ravni (s hormonsko terapijo in/ali operacijami za potrditev spolne identitete). Ta miselnost izključuje velik del transspolnih oseb, ki v medicinsko tranzicijo ne želijo in/ali ne morejo vstopati. (Povzeto po: [Zavod TransAkcija](#), slovar)

VKLJUČUJOČ IZRAZ: TRANSSPOLNOST

SPREMEMBA SPOLA

Spola ne moremo spremeniti, lahko pa ga razkrijemo – sebi in drugim. Transspolne osebe svoj dejanski spol torej razkrijejo, če tako čutijo, pa tudi potrdijo (s socialno in medicinsko tranzicijo). Operacije lahko potrjujejo spolno identiteto in zmanjšajo/odpravijo raven doživljanja spolne disforije, ne določajo pa spolne identitete – to določa vsaka oseba sama zase, s samoopredelitvijo.

VKLJUČUJOČI IZRAZI: POTRDITEV SPOLNE IDENTITETE / TRANZICIJA / MEDICINSKA TRANZICIJA

11. POVEJTE NAM SVOJE MNENJE

Ocenite svoje znanje zdaj. Povratne informacije izvajalcev_k aktivnosti in mladih so neprecenljive za izboljšavo vsebin.

Poskenirajte QR kodo ali kliknite tukaj in izpolnite kratek vprašalnik o naši aktivnosti. Hvala!

Hvaležni bomo, če boste QR kodo natisnili in dali udeležencem_kam aktivnosti.

<https://forms.office.com/e/Dt763BYJf5>

Kliknite tukaj in si oglejte še vse ostale izobraževalne pakete.

<https://sola.amnesty.si/ucite-se-z-amnesty>

Izobraževalni projekt »Učite se z Amnesty: z več znanja človekovih pravic gradimo boljši svet« je podprt s sredstvi Programa ACF v Sloveniji 2014–2021.

BREZ FILTRA. UČITE SE Z AMNESTY:

SPOL IN TRANSSPOLNOST

sola.amnesty.si

**AMNESTY
INTERNATIONAL**

